

Володимир ПОЛИЩУК

**ШЕВЧЕНКІВСЬКА
ТЕМА В ПОЕЗІЇ
МИХАЙЛА МАСЛА**

До 100-річчя від дня народження
поета

Виповнюється сто років із дня народження талановитого українського поета Михайла Кириловича Масла (11.02.1918 – 27.12.1984), автора десяти поетичних збірок і численних публікацій у періодиці. Попри доволі об'ємний і художньо вартісний творчий доробок, цього поета з сільської глибинки практично обійдено серйозною увагою літературної критики й літературознавства. Тим часом поетична спадщина М. Масла на таку увагу, поза сумнівом, заслуговує. Послідовний і принциповий прихильник класичних форм поезії, передовсім у версифікації, поет від першої й до останньої своєї поетичної збірки лишився таким же послідовним у творенні особливого і розмаїтого сільського світу. Про це промовляють самі назви його книжок: «Дорогою в поле» (1956), «Земля батьків» (1960), «День прибуває» (1962), «Від імені сіл» (1963), «Жайворонки» (1966), «Спалахи» (1970), «Гроно» (1977), «Літо» (1978), «Передчуття весни» (1982) і посмертна – «Вінок із колосків» (1986). Можна простежити навіть своєрідний «селянський» хронотоп у назвах збірок: від «дороги в поле» до «вінка з колосків». Абсолютно переважну кількісно й мистецьки найдоверешенішу частину поетичної спадщини М. Масла становить витончена лірика сільського світу – пейзажна, інтимна, в художній суті своїй імпресіоністична, бо ж частіше відтворює найтонші враження й почуття ліричного героя, ніж «фотографічні» відбитки різносемантичних картин. Та й домінантна об-

***** Шевченків Свім *****

разна структура в цій поезії відповідна: різносміслові інтерпретації образів землі, сонця, степу, поля, колосся, хліба, жайворонків, урожаю і под. Глибиною врослий у сутності сільського світу, М. Масло відчував це органічне злиття й висловлював у поетичних рядках: «З батька сівач, трудолюб, Я, моя земле, з тобою...». «Мабуть, ніхто днів переджнив'я Не любить так, як я люблю...», «...Там корінь мій. Ота земля, З якої встала пісні крона...» і под.

Та, звісно, лише селянською тематикою творчість поета не обмежувалась. Воїн-солдат на фронтах Другої світової, М. Масло не раз торкався воєнної тематики, найчастіше як трагедійної «пам'яті війни». Освітянин, учитель рідного слова з сорокарічним стажем, – він не міг не означити хоча б стисло цю іпостась свого буття. Захоплений красою праці й людиною праці («Боготворю усяке ремесло...»), він витворив цілу низку, сказати б, «професійних» віршів...

Житель Шевченкового краю, Михайло Масло не оминув у своїй творчості й шевченківської тематики. Та, мабуть, і не міг оминати, зважаючи ще хоча б на одну, але в нашій темі вжливу «причинку»: народився поет у селі Мойсівка теперішнього Драбівського району, а село це в Шевченковій біографії вельми помітне. Власниця села в першій пол. XIX ст., поміщиця Т. Волоховська, щороку на іменини свої та свого покійного чоловіка – 12 січня і 29 червня відповідно – влаштовувала велелюдні бали для місцевої й немісцевої знаті. Тарас Шевченко був у Мойсівці тричі, а першого разу сюди його привіз 29 червня 1843 року Євген Гребінка, хрещеник Т. Волховської. Тарас Григорович познайомився тут із О. Афанасьєвим-Чужбинським, Я. де Бальменом, О. Капністом, родиною поміщиків Закревських «та іншими учасниками гуртка молодих вільнодумців» [1, с. 288]. Бував Т. Шевченко і в недалекому від Мойсівки селі Ковалівка, куди його запрошував на гостини Олексій Капніст. У цьому ж селі понад сорок років жив, працював і творив Михайло Масло. Цілком імовірно, а скоріше – певно, що поет знав про таку «омісцєвлену» дотичність до долі Тараса Шевченка. Та й викладав він увесь вік українську словесність...

У творчості М. Масла шевченківська тематика розробляється від 1960-х: від збірки «Земля батьків» (1960) до збірки «Спалахи» (1970), і в ній можна спостерігати певну еволюцію. Перша з названих збірок формувалася з поезій, писаних, очевидно ж, у другій половині 1950-х чи під кінець того десятиліття. В Україні радянській, без сумніву, були «на слуху» Шевченкової ювілеї, що наближалися, – 1961 і 1964 років. Якраз тоді, вочевидь, і М. Масло починає так чи інакше вводити до контексту своїх творів шевченківську тематику. Уже «заспівний» вірш збірки «Земля батьків» відкривається помітно «радянським» віршем «Україна», в першій строфі якого виразно вчувається і проглядається шевченківський інтертекст:

*Літопис днів давноминулих –
Забуті болі і жалі:
Стерня у куряві, у поті
І ти, невільна, на роботі
На рідній – не своїй землі... [2, с. 3]*

Ясна річ для того часу – ті всі «болі і жалі» лишилися в минулому, а тепер, у поетову пору, «вчорашні гречкосії З синами славної Росії З рабів зробилися людьми...» [2, с. 3]. Схожу картину радянської міфотворчості «на тему» Тараса

Шевченка зреалізовано й у вірші М. Масла «На горах сонця догоря...», де твориться словесна картина, на якій «Читає Горький «Кобзаря» – заслухавсь Ленін». А далі поет вкладає в уста «вождя світового пролетаріату» Шевченкові рядки:

*... І волзьким говором гуде,
Борти узявши в руки:
«Дивуюся, чому не йде
Апостол правди і науки»... [2, с. 6]*

Не без схожого такого ж ідеологічного контексту М. Масло «осучаснює» Шевченків образ у вірші «Моя дніпровська сторона»: розбудовується та буяє нове життя «від самії Черкас До кручі, де в бронзі підвівся Тарас», зорить великий поет-пророк «За Волгу, за Дін, за Дунай і Неву І каже: – Я з вами, братове, живу!» Думаю, не варто додавати іронії з позицій сучасних до рядків півстолітньої давнини. М. Масло, як і мільйони інших людей, певно ж, вірив у проголошені тоді ідеали і як митець – утілив ту віру й надії в образне слово. Інша річ, якої глибини була та віра, але в поетичному слові вималювалась така картина. У цій же збірці «Земля батьків» поет узяв за епіграф Шевченкові рядки «Встане правда. Встане воля» до поеми «Червоні Татарбунари», в якій витворив художню версію відомого в історії Татарбунарського повстання на Одещині, витворив, знову ж таки, суголосно радянській історіографії.

Проблему «Шевченко і народ» осмислив поет у вірші «Пройшовши села над Дніпром...» (збірка «День прибуває»), взявши до нього епіграфом слова Павла Тичини – «Нам треба голосу Тараса». І в цій поезії сучасне буття Михайло Масло подає як здійснення Шевченкових мрій і заповітів, але прямолінійна ідеологізація тут відсутня. Натомість означено гуманістичні концепти-символи «воля», «сила слова», «сердець окраса», «душа народу»... Цікаво лише, чи образ «пісні пісень» виник у поета спонтанно, чи як усвідомлена біблійна алюзія...

*Розквітла колосом полів
Людських сердець окраса, –
Та щоб співати велич днів,
Ми в серце візьмем сили слів –
Крилатих слів Тараса
Устане з буднів красен день
.....
І ніби дощ на цвіт вишень,
Проллється піснею пісень
Жива душа народу... [3, с. 13]*

Цю ж гуманістичну нотку, але спрямовану на ліричне «я» поета, витримує М. Масло у вірші-хвалі рідній землі, одним зі знакових символів якої стало Шевченкове слово:

*Зеленим рястом, щирим квітом,
Весняним щебетом в гаю
І Кобзаревим заповітом
Ввійшла ти в молодість мою... [4, с. 9]*

Щоправда, в цій же поезії «нанизано» цілий ряд «ідеологічно витриманих» персонажів...

Семантично близьке до інтерпретацій образу Т. Шевченка в попередніх двох поезіях маємо його тлумачення в поемі «Серце солдата», присвяченій війсьній дорозі й загибелі Аркадія Гайдара неподалік від Тарасової гори –

*І чує Канів,
як його безсмертя
Із Кобзарем по-братськи розмовля [4, с. 9],*

а також у вірші «Канів» зі збірки «Спалахи» (1970). М. Масло в цій поезії ретроспективно означає історію древнього міста, яка «одлунує літописом віків», із пафосом пише про сучасні новобудови,

*А над усім,
як наростання світла,
Як смолоскип,
незгасний у віках,
Стоїть Кобзар.
Шумить земля розквітла.
І гріє усміх на його вустах... [4, с. 9]*

Між двома Шевченковими ювілеями, в збірці «Від імені сіл» (1963), умістив М. Масло, певно, тоді ж написаний великий сюжетний вірш (чи міні-поему) «Любов поета», в якому відтворив епізод зі взаємин Тараса Шевченка й Варвари Репніної. Назагал це єдиний твір поета, в якому Шевченків образ присутній у всьому тексті. Епіграфом до вірша взято рядок із одного з листів В. Репніної: «Це ім'я... належить до мого зоряного неба». На жаль, мусимо констатувати, що Михайло Масло не уникнув тут певних штампів чи й видимої вульгаризації, яких немало в шевченкіані радянської доби. Певно ж, і в 1960-ті про взаємини поета і княжни було написано немало, й було достатньо добре відомо про їхні загалом-то чисті і благородні стосунки. М. Масло творить поетичний епізод, коли Шевченко в яготинському маєтку Репніної малює її портрет, а княжна захоплена поетом, вона зізнається Шевченкові в коханні. Видимо, це є емоційним перебільшенням дійсного стану речей, хоч і недалеко від істини. У «Шевченківській енциклопедії» зацитовано фрагмент одного з її листів, у якому княжна пише про свої почуття до поета й художника: «Я ... дуже прихильна до нього й не заперечую, що якби я бачила з його боку любов, я, можливо, відповіла б йому пристрасною» [1, т. 5, с. 461]. Тому строфа з вірша М. Масла – «Як треба вас, поете мій, Знедоленому краю... А що робить мені самій... Коли... я... вас...кохаю...» [5, с. 78] – не видається нафантазованою. Зрештою, відомо, що добрі, прихильні, – «братні», за пропозицією самого Т. Шевченка, – взаємини між ним і Варварою Миколаївною збереглися доконечно.

Далі ж у вірші М. Масла розгортається вочевидь звульгаризована соціологізмом картина: Шевченко нагадує Репніній, що він кріпак, а вона княжна, й коли Варвара вибачливо відходить, поет сам до себе промовляє: «Чудна якась любов панів... Ні, нам не по дорозі...» [5, с. 79]. Тут же Шевченко бачить «простоволосу й босоніж» служницю Репніних і виказує їй свою, певно ж, соціальну, прихильність.

*І за любов рабів німих
Поет клянеться знову:
«Я на сторожі коло них
Поставлю слово...» [5, с. 80–81]*

Власне, після цих рядків чіткіше окреслено визначену М. Маслою семантику вірша: мовиться не про інтимну любов поета чи до поета, а про «любов поета» соціальну чи, можливо, і класову...

Підсумовуючи ці роздуми, слід зауважити, що й образ Тараса Шевченка, і вся шевченківська тематика в поетичній спадщині Михайла Масла мають суперечливий характер. Поетові спроби інтегрувати до власної шевченкіани панівні ідеологеми радянської доби чи, скажімо, потрактувати образ і слова Тараса Шевченка в дусі тої ж ідеології більше призвели до втрат, аніж до здобутків у художньому осмисленні М. Маслою важливої для українського письменства теми.

Список використаної літератури

1. Шевченківська енциклопедія. – В 6 т. – т. 4. – К., 2013. ч 808 с.
2. Масло М. Земля батьків. (Поезія). – К., 1960 – 70 с.
3. Масло М. День прибуває. Лірика. – К., 1962 – 52 с.
4. Масло М. Спалахи. Поезії. – К., 1970. – 80 с.
5. Масло М. Від імені сіл. Вірші та поеми. – К., 1963. – 188 с.

***** *Шевченків Свім* *****

ШЕВЧЕНКІВСЬКЕ КРАЄЗНАВСТВО

Раїса ТАНАНА

ЗЕМЛЯКИ КОБЗАРЯ – ДОСЛІДНИКИ КНИГ ВРАЖЕНЬ НА ТАРАСОВІЙ ГОРІ

* На обкладинці першої книги вражень тисненням дата – «15/V 1893»; у цій книзі збереглося два записи з датами «11 липня 1896 р.». Датування автора статті умотивоване першим записом, залишеним Лисенком М. В. – «5 червня 1897 р.»

5 червня нинішнього року виповнюється 120 років відтоді, як у першому народному музеї Кобзаря в Каневі – «Тарасовій світлиці*» – з'явилася книга для запису вражень відвідувачів, які приходили вклонитися його священній могилі. Її появі ми завдячуємо вірному охоронцеві поетової могили, талановитому педагогові, журналістові, письменникові Василю Степановичу Гнилосирову. (1836–1900).

Спершу він сам робив записи про людей, які приходили на Тарасову гору. Та були серед них і такі, які хотіли висловити своє враження від перебування на цьому святому місці. Тому вони робили записи на сторінках «Кобзаря», що лежав на столі в Тарасовій світлиці, лишали автографи на ґратках огорожі навколо могили.

І Василь Степанович 1893 року замовляє спеціальну книгу, де Кобзареві шанувальники могли б лишати свої записи. Того ж року її було виготовлено, вона мала назву «Для розписок туристів на могилі Т. Г. Шевченка. Від В. Гавриша 15.05.1893 р.» (Гавриш – це його псевдонім, під яким він, хоч і рідко, але друкувався. Т. Р.)

Та з'явилася ця книга в Тарасовій світлиці лише за чотири роки: раніше покласти її не дозволяла місцева влада. Палкий шанувальник Кобзаря сам і розпочав цю книгу словами Т. Шевченка (Уривок із послання «І мертвим і живим....»):

*... І всі мови
Слав'янського люду –
Всі знаєте. А свої
Дастьбі...Колись будем
І по-своєму глаголать,*

